

DE CONDOR EN DE KOLIBRIE

Mark Heirman

De condor en de kolibrie

Oorlog en vrede in 2015

Houtekiet
Antwerpen/Utrecht

Opgedragen aan alle vredeswerkers
van het eerste tot het elfde uur

© Mark Heirman/Uitgeverij Houtekiet 2015
Houtekiet, Katwilgweg 2, B-2050 Antwerpen
www.houtekiet.be
info@houtekiet.be

www.markheirman.be

Omslag Pascal Van Hoorebeke
Foto omslag © AFP Sameh Rami
Opmaak www.intertext.be

ISBN 978 90 8924 332 4
D 2015 4765 10
NUR 740

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt
door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook,
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint,
microfilm or any other means, without written permission of the publisher.

INHOUD

PROLOGOOG | Meer oorlogen, niet minder 9

1 | Wisselende referentiekaders 21

Europa: de inzet van de Koude Oorlog 24
De Amerikaanse oorlogen in Korea en Vietnam 27
Russen en Cubanen op het oorlogspad 30
Het naoorlogse referentiekader gesloten 34
Israëliërs en Palestijnen op het vredespad 38

2 | Nationalisten willen een ander land, fundamentalisten
een andere wereld 41

De zoveelste Balkanoorlog 44
Religieus geladen oorlogen en conflicten 47
Zwart-Afrika: het gevoeligst voor etnische conflicten 51
De afscheiding van Eritrea en Zuid-Sudan 56
De Koerdische puzzel 59
Het Europese nationalisme getemd of ontketend? 61

3 | Jacht op grondstoffen terug van nooit weggeweest 65

De vierde Golfoorlog al in 2014 begonnen 68
De geostrategische driehoek van olie en gas 72
De zoetwaterschaarste 77
Land Grabbing, Landje-pik 80
De eindeloze afvalstromen 83

4 | De kracht en kwetsbaarheid van staten 89

- Staten vreedzamer dan volkeren 91
- De kerntaken van een staat 97
- De relativiteit van staatsgrenzen 100
- Mislukte staten 101
- De Congolese gruwel 106

5 | Het vredespotentieel van de Verenigde Naties 113

- De beperkte mogelijkheden van de Veiligheidsraad 117
- Responsibility to protect* geen toverspreuk 120
- Het gif van bevroren conflicten 123
- Bolwerk van de mensenrechten 125
- Stapstenen van een internationale rechtsorde 129

6 | Verzwegen oorlogen 135

- Inheemse volkeren in goede en kwade dagen 138
- De meest bedreigde volkeren 140
- Georganiseerd crimineel geweld 144
- Chinese, Japanse, Russische en andere kartels 146
- Geheime oorlogen in 's lands belang 150
- Gevangenissen en kampen: opgesloten geweld 154

7 | Nucleaire demonen 159

- Het Amerikaans-Russische tweespan 162
- De nucleaire tandem dertig jaar later 165
- Kernmachten van tweede categorie 168
- Israël en Zuid-Afrika 172
- De Koreaans-Siamese tweeling 175
- De Iraans-Israëlische controversie 179
- Kans op een nucleaire ontsparing groter, niet kleiner 182

INHOUD

8 Oorlogen pro en contra	185
De vreedzame erfenis van de moedergodin	186
De eerste beschavingsoorlog	189
Geopolitieke verschillen	192
Klimaatconflicten en natuurrampen	195
Demografische trekkers en duwers	199
Ondraaglijke verschillen tussen rijk en arm	202
9 Arabisch en islamitisch geweld	207
De sjiiitische lont in het kruitvat	210
Soennitische terreurnetwerken	214
Het 15-kalifaat van al-Baghdadi	218
Het islamitisch en Arabisch verdriet	221
De Israëliisch-Palestijnse zweer	226
10 Grootmachten tussen oorlog en vrede	231
Het ambivalente karakter van elke wereldmacht	233
De Europese boot gemist	237
De Euro-Amerikaanse verhoudingen	240
Het Russische ressentiment	245
De comeback van China en India	249
EPILOOG Wat moeten we vrezen? Wat mogen we hopen?	255
LECTUUR	267
REGISTER	273

PROLOOG

Meer oorlogen, niet minder

*De enige absolute zekerheid is de toekomst,
want het verleden verandert voortdurend.*

IMMANUEL WALLERSTEIN

Vijfentwintig jaar na de euforie rond het einde van de Koude Oorlog, die met uitzondering van Roemenië afgesloten werd zonder dat er ook maar één schot werd gelost, woeden er wereldwijd nauwelijks minder oorlogen dan voor 1989. Vooral in Zwart-Afrika, het Midden-Oosten en West-Azië, met uitlopers naar de bloedige randen van Europees Rusland en Zuid-Azië blijft het branden. Het is de wereld van Jonathan Holslags ‘wig van ontberingen’ van de Golf van Guinee tot de flanken van de Himalaya, en van zijn ‘gordel van onzekerheid’ aan de grens van het vrije en veilige Europa. Holslag doelt op Europa’s ‘instabiele burens’, een lijn van 42.000 kilometer van Noord-Afrika via het Midden-Oosten en de Kaukasus tot Rusland, Wit-Rusland en Oekraïne.

Tweeënveertig jaar lang werd Europa aan stukken gescheurd door een IJzeren Gordijn van 7000 km van het Balticum tot de Zwarte Zee, een hermetisch gesloten grens die het communistische Oosten van het vrije Westen moest scheiden. Misschien waren het die veertig jaar die de jonge Hamontse VUB-prof internationale betrekkingen in 2014 inspireerden tot zijn onheilsprofetie dat de eerstvolgende veertig jaar, langs dat nieuwe front van 42.000 km, de gevaarlijkste jaren worden op het Euro-Aziatische continent en dat Europa’s lange vrede vrijwel zeker voorbij is.

Het meest opvallende kenmerk van tal van oorlogen en conflicten anno 2015 is dat er nauwelijks nog staten zijn die onder elkaar oorlog voeren. De 193 onafhankelijke staten uit de Verenigde Naties gaan zelden nog met elkaar op de vuist. Veel vaker gaat het om interne conflicten of burgeroorlogen die diverse bevolkingsgroepen om etnische of religieuze, politieke of criminele redenen tegen elkaar opzetten. Die burgeroorlogen lokken wel vaak internationale reacties of buitenlandse interventies uit, vooral van grootmachten die ‘hun partij’ in een of andere burgeroorlog met wapenleveringen ondersteunen of die willen voorkomen dat een nog gevaarlijker vijand het pleit zou winnen. De SIPRI-Jaarboeken die oorlogen en conflicten al jaren oplistten, telden in de jaren 1997-2006 34 verschillende *major armed conflicts* of grotere gewapende conflicten in de wereld. Het ging om confrontaties tussen de militaire strijdkrachten van twee of meer regeringen, of van één regering en minstens één georganiseerde gewapende groep, soms ook van georganiseerde gewapende groepen onder elkaar, waarbij in de loop van de strijd minstens duizend doden vielen. Uiteraard variëren die aantallen van jaar tot jaar. Zo telde SIPRI, acroniem voor Stockholm International Peace Research Institute, 36 *major armed conflicts* in 1989, 30 in 1995, 25 in 2000 en 17 in 2006.

In 2010 stond de teller op 15, waarvan slechts enkele internationale conflicten tussen twee of meer staten. Al die jaren leek het aantal oorlogen en conflicten dus af te nemen. Tot de Arabische Lente in 2011 ontaardde in de meest gruwelijke burgeroorlog van het voorbije decennium, in Syrië. Je moet zeventig jaar in de tijd terugkeren om nog een voorbeeld te vinden van een miljoenenstad die zo grondig naar het Stenen Tijdperk werd gebombardeerd als Aleppo. En in Syrië gebeurde het dan nog op bevel van de eigen president Assad, uitgevoerd door de eigen luchtmacht. Er is in de recente oorlogsgeschiedenis geen precedent te vinden voor een regime dat op die manier zijn eigen steden uitroeit. Eveneens in 2011 kon een NAVO-interventie in Libië de overjarige kolonel Kadhafi ten val brengen, maar niet ten voordele van een vrij en democratisch Libië. Omdat de NAVO uitsluitend het Libische luchtruim beheerste, werd de strijd op de grond uitgevochten door Libische milities nog erger dan Kadhafi. Dat was ook het geval in Jemen, waar de Arabische Lente in 2012 weliswaar de Jeminitische sterke man Ali Abdullah Saleh kon verdrijven, maar niet ten voordele van de democraten.

Even verrassend voor de dalende SIPRI-cijfers van *major armed conflicts* in de jaren 1989-2010 was de Oekraïense crisis van 2014, aangekondigd door de Georgische tragedie van 2008. Die Georgische tragedie in de Kaukasus was begonnen met een onbezonnen poging van de toenmalige Georgische

regering om de opstandige gebiedsdelen Abchazië en Zuid-Ossetië op de Russen te willen heroveren. Tot Rusland zelf in 2008 in Abchazië en Zuid-Ossetië orde op zaken stelde en het onafhankelijke Georgië voor schut zette. Dat Rusland in 2014 tilt sloeg in de Oekraïne was voorspelbaar. Twee eeuwen lang vormden Oekraïne en de Krim een onvervreemdbaar deel van Rusland, *Novo Rossya*. Zolang Oekraïne aan de Russische leiband lag, in het kader van de toenmalige Sovjet-Unie of onder een pro-Russisch regime in Kiev, was er geen probleem. Maar een nationalistisch Oekraïne was voor Moskou onverteerbaar.

Eerst *heroverde* Rusland, zonder dat openlijk toe te geven, in het voorjaar van 2014 de Krim. Naderhand zette Moskou zich schrap om minstens het pro-Russische oosten van Oekraïne, met zwaartepunten in Donetsk en Loegansk, te behouden. Moskous verliezen in die krachtmeting van het jaar 2014 waren groter dan zijn winsten. Tot nader order behield Rusland het pro-Russische oosten maar verloor Moskou het veel grotere deel van Oekraïne. Omdat zelfs de Russische president Poetin zich geen klassieke oorlog met zijn onafhankelijke buurstaat meer kan permitteren, verborg hij zich achter een bloedig schimmenspel – met onherkenbare strijders en anoniem wapentuig – zodat hij het niet-Russische deel van Oekraïne en het vrije Europa nog meer van Rusland vervreemde.

Het meest oorlogvoerende deel van de wereld, Holslags ‘wig van ontberingen’ in Zwart-Afrika en Zuidwest-Azië, is tegelijk het armste deel van de wereld. Vrijwel alle nog oorlogvoerende partijen behoren er tot de Minst Ontwikkelde Landen, sinds 1971 de groep van de 48 armste lidstaten van de VN, waarvan 33 in Afrika, 14 in Azië en de Pacific en 1 op het Amerikaanse halfmond (Haïti). Volgens de Britse econoom Paul Collier leeft hier het armste miljard van de mensheid, *the bottom billion*, goed voor de 14 procent van de wereldbevolking die al blij mag zijn met 1,25 dollar per dag. Dat miljard *achterblijvers* heeft ook niet de middelen om zich het moderne wapentuig aan te schaffen, tenzij de rijke wapenproducenten hen – in ruil voor grondstoffen en andere gunsten – die wapens leveren.

Dat de bijzonder ongelijke verdeling van inkomens en vermogens op wereldschaal oorlogen en conflicten aanwakkeren, omdat er contrasten zijn waarmee geen zinnig mens kan leven, illustreerde de Franse econoom Thomas Piketty in 2014 met zijn vuistdikke boek *Kapitaal in de 21ste eeuw*. Piketty kon de aloude marxistische slogan, dat de kapitalistische gang van zaken de rijken verrijkt en de armen verarmt, uitvoerig illustreren. Zo steeg het aandeel van de 1 procent rijkste Amerikanen de voorbije dertig jaar van

10 tot 37 procent van het Amerikaanse vermogen. Voor Duitsland was dat 33 procent, voor België en Nederland 17. De rijkste 20 procent van de wereldbevolking beheerst 80 procent van alle rijkdommen, terwijl de laagste 20 procent het met 1 procent van die rijkdommen moet doen. En niets wijst erop dat de rijkdom van de toplaag als vanzelf naar de minder rijke bevolkingsgroepen doorsijpelt. In een kapitalistische logica, aldus Piketty, blijkt zowel economische groei als een economische crisis de ongelijkheid tussen mensen en volkeren nog te verdiepen, in plaats van die te overbruggen.

Geen wonder dat de armste staten vaak ook de meest corrupte staten zijn. Dat blijkt onder meer uit de *Corruption Perceptions Index* van Transparency International, een internationale ngo met afdelingen in meer dan honderd landen die sinds 1995 de jaarlijkse corruptie-index opstelt. Op zoek naar corruptie in de publieke sector bleken in 2013 de meest corrupte staten op een totaal van 177 onder meer Angola, de beide Congo's (Kinshasa en Brazzaville), Burundi, Myanmar, Zimbabwe, Eritrea, Tsjad, Equatoriaal Guinea, Guinee Bissau, Haïti, Jemen, Syrië, Turkmenistan, Uzbekistan, Irak, Libië, Zuid-Sudan, Afghanistan, Noord-Korea, met Somalië als hekkensluiter. Dat zijn ook de meest oorlogvoerende landen op een rij.

Een goede barometer van de kansen op oorlog en vrede op wereldschaal vormen de wereldmilitaire uitgaven. Die zijn sinds het jaar 2000 weer verdubbeld. Volgens de SIPRI-Jaarboeken gingen de wereldwijde defensie-uitgaven in het jaar 2000 voor de eerste keer sinds het einde van de Koude Oorlog in 1989 weer de hoogte in. Toen ging het om een bedrag van net geen 800 miljard dollar, waarvan 37 procent voor Amerika en 6 procent voor Rusland. Wel was het Rusland dat het eerst zijn defensiebudget weer optrok, met liefst 44 procent in de jaren 1998-2000. Maar Amerika volgde snel, zeker na 11 september 2001. In de jaren 2001-2006 stegen de reële militaire uitgaven wereldwijd met 30 procent, maar voor Amerika was dat 52 procent. Voor de jaren 2000-2009 gingen Amerika's defensie-uitgaven met 75 procent de hoogte in.

Geen wonder dat de wereldmilitaire uitgaven een even snelle lift kregen. De net geen 800 miljard dollar van het jaar 2000 werd 1118 miljard in 2005, 1531 miljard in 2009 en 1747 miljard in 2013. Ook dat was een verdubbeling in goed 13 jaar. In 2003 stond 47 procent van alle militaire uitgaven in deze tijdspanne op rekening van één land, Amerika. In 2013 was dat nog 37 procent. Nooit stond één land militair gesproken sterker tegenover alle andere staten. Het Amerikaanse aandeel in de uitgaven stond in 2013 op hetzelfde niveau als dat van zijn tien grootste volgers samen. Het grootste verschil met de Koude Oorlogsjaren was in 2013 dat niet Rusland maar China qua militaire uitgaven

op de tweede plaats kwam. In de jaren 90 is het Russische defensiebudget het felst gedaald, sinds 2004 is het Chinese defensiebudget het snelst gestegen, met een ronde 170 procent. In die jaren klom ook het Russische defensiebudget weer met 108 procent en dat van Saudi-Arabië met 118 procent, terwijl onder meer Japan, Engeland, Frankrijk en Italië hun militair budget zagen dalen. In 2013 tekende China voor 11 procent van 's werelds militaire uitgaven, Rusland was derde met een ronde 5 procent. In de top-tien van defensie-uitgaven stonden Frankrijk, Engeland en Duitsland nog op de vijfde, zesde en zevende plaats. Het enige Arabische of islamitische land was het olierijke Saudi-Arabië, op de 4de plaats. Op de 8ste, 9de en 10de plaats stonden Japan, India en Zuid-Korea.

Dat zijn ook de landen die het gros van de wapenproductie en van de wapenhandel in deze wereld in handen hebben, zeker in de productie en handel in zogenaamd zware wapens (vliegtuigen, oorlogsbodems, onderzeeërs, raketsystemen, gevechtstanks). In 1991 was volgens SIPRI ook de markt van de wereldwapenhandel met een kwart gekrompen tot het equivalent van circa 22 miljard dollar. In de jaren 2004-2011 bleef de verkoop van zware wapens aan geïndustrialiseerde landen van die orde, maar ging de wereldwijde wapenverkoop aan ontwikkelingslanden van 40 naar 70 miljard dollar, waarbij alleen het financieel crisisjaar 2010 een dip veroorzaakte. Volgens de Brits-Zuid-Afrikaanse onderzoeksjournalist Andrew Feinstein (in 2011) is de internationale wapenhandel goed voor een jaarlijkse omzet van circa 75 miljard dollar en voor 40 procent van de wereldwijde corruptie.

De belangrijkste producenten en verkopers van zware wapens wereldwijd zijn al vele jaren Amerika, Rusland, Frankrijk, Engeland en Duitsland, in het jaar 2000 goed voor 85 procent van de internationale wapentransfers. De grootste wapenexporteurs bleven Rusland en Amerika, in 2005 respectievelijk goed voor 31 en 30 procent van de wereldwapenmarkt. Volgens een Amerikaans Congresverslag voor de jaren 2003-2007 bleken de Amerikaanse wapenproducenten dan weer het grootst (31 procent), gevolgd door Rusland met 25 procent. Dat bleven ook de grootste wapenproducenten, in die volgorde en in die verhouding, voor de jaren 2007-2011, gevolgd door Duitsland, Frankrijk, Engeland en China. Vijf van de zes grootste wapenproducenten vormen dus al zestig jaar de vijf permanente leden van de VN-Veiligheidsraad en zijn 's werelds meest prominente kernmachten.

Zes van de tien militaire koplopers in deze wereld – Amerika, China, Rusland, Frankrijk, Engeland, India – beschikken over kernwapens. Een zevende kernmacht is Pakistan, een mogelijke achtste Israël (wat door Israël wordt

bevestigd noch ontkend). Gevechtsklare kernwapens zijn er beduidend minder dan op het laatste dieptepunt van de Koude Oorlog, in de eerste helft van de jaren 80. Toen werd het aantal kernkoppen wereldwijd op circa 50.000 geraamd, waarvan 90 procent voor rekening van Amerika en de toenmalige USSR.

Sinds het einde van de Koude Oorlog konden de Amerikaanse en Russische nucleaire koplopers de waanzinnige omvang van hun nucleaire arsenalen – genoeg om de hele wereld tientallen keren vrijwel volledig te vernietigen – al behoorlijk reduceren. SIPRI raamde het aantal operationele kernkoppen in 2010 – voor de acht kernmachten, Israël inbegrepen – nog op 8100, waarvan 2000 in een voortdurende staat van paraatheid. Tegelijk reduceerden Amerika en Rusland hun overtollige kernkoppen zonder ‘de nucleaire logica’ van afschrikking en vergelding te doorbreken, zodat de mogelijkheid van een nucleaire ontsporing nog even dreigend is als voorheen. Gelet op de verdere verspreiding van kernwapens, die vroeg of laat ook terroristische organisaties kunnen inspireren, is een nucleaire catastrofe anno 2015 zo mogelijk nog dreigender dan in de vroege jaren 80. Een bipolair conflict tussen Amerika en de toenmalige USSR was nog beheersbaar. Een multipolair conflict tussen uiteenlopende kernmachten is dat veel minder, zeker als terroristische regimes of organisaties de trom roeren.

De meest zichtbare stukken op het wereldwijde militaire schaakbord vormen de legers van de belangrijkste militaire mogendheden. De jaarlijkse Military Balance van het Londense Instituut voor Strategische Studies raamde het aantal actieve militairen voor 2012 op circa 20 miljoen, vaak evenveel reservisten of paramilitaire troepen niet inbegrepen. Het meest bevolkte land ter wereld, China, levert ook het grootste leger, goed voor 2,3 miljoen soldaten in actieve dienst. Amerika en India volgen vrijwel op hetzelfde niveau met elk 1,3 miljoen soldaten in 2012, gevolgd door Noord-Korea met 1,2 miljoen manschappen. Noord-Korea was bovendien koploper met het grootste aantal paramilitaire patriotten, bijna 6 miljoen. Het Russische leger telde dat jaar nog 766.000 militairen. 48 staten beschikken elk over minstens 100.000 actieve militairen, waarvan 22 boven de 200.000.

Die cijfers staan in schril contrast met de beperkte omvang van de vredes-troepen van de Verenigde Naties, die hen door de lidstaten ter beschikking gesteld worden. Dat waren er hooguit 40.000 in het jaar 2000 (militairen, politiemensen en internationale waarnemers samen), bijna 120.000 in 2014, toch drie keer meer. In het jaar 2000 waren de 40.000 manschappen van de

VN actief in 14 vredesoperaties – *peacekeeping operations* – waarvan ruim 12.000 voor Sierra Leone, 10.000 voor Oost-Timor, 5800 voor Zuid-Libanon en bijna 5000 voor Kosovo. De 120.000 VN-manscapen in 2014 waren actief in 17 vredesoperaties, vooral in Congo-Kinshasa (25.600 manscapen), Darfur (Sudan, bijna 22.000), het onafhankelijke Zuid-Sudan (13.000), Libanon (11.200), Mali (10.200), Ivoorkust (9700), Haïti (9200), Liberia (7600), met kleinere eenheden in Afghanistan, de Westelijke Sahara, de Centraal-Afrikaanse Republiek, op Cyprus, op de Syrische Golanhoogte, in Kosovo en in het grensgebied van India en Pakistan. Het globale VN-budget voor al deze vredesoperaties werd in 2014 geraamd op een jaarlijkse prijs van 7 miljard dollar. Ook dat is een miniem percentage van de wereldmilitaire uitgaven.

Tijdens de veertig jaar van de Koude Oorlog deelden vrijwel alle oorlogen in de klappen van de wereldwijde confrontatie tussen de communistische wereld en de vrije wereld, links en rechts, Amerika en (vooral) de USSR, de NAVO en het Warschaupact. Die tijd is al 25 jaar voorbij. Uiteraard blijven links en rechts een rol spelen in oorlogen en conflicten, maar die begrippen worden nu massaal overvleugeld door het etnische nationalisme en het religieuze fundamentalisme. Voor beide partijen in de heersende oorlogsrhetoriek spelen de huidige staten geen rol meer. In voorkomend geval wil het etnisch nationalisme een andere staat, het religieus fundamentalisme een andere wereld. In elk geval is een combinatie van beide oorlogsactoren in een wereld met minder staten een bijzonder explosieve mix.

Vandaar de markante comeback van geopolitieke factoren, na een lange winterslaap in de jaren 90 het eerst weer opgemerkt door de schrijvende Amerikaanse globetrotter Robert Kaplan. Het concept geopolitiek is groot en wazig genoeg om de bestaande staatsgrenzen weer uit te wissen, alleen beseffen geopolitieke denkers niet altijd dat ook geopolitieke oorlogen geen grenzen meer kennen, en dan is het hek van de dam voor een zoveelste grote oorlog die we dachten in de 20ste eeuw te hebben achtergelaten.

De voorganger van een wereld met minder staten is de mislukte staat, de *failed state*, een term die in de jaren 2005-2014 van toepassing was op een dertigtal landen, vooral in Afrika en West-Azië, die geen staten meer *zijn* omdat ze de meest essentiële functies ervan ontberen. Tot die essentiële functies behoren veiligheid en rechtszekerheid voor alle burgers, een minimale administratie, een bestuursapparaat en de publieke inkomsten om die functies te financieren. In een mislukte staat worden die functies overgenomen door de georganiseerde misdaad, die uitsluitend particuliere belangen dient. Vaak is een mislukte staat een gevolg van grootschalig en aanhoudend geweld. Tege-

lijk is de betrokken staat een voortdurende bron van geweld, in een vicieuze cirkel die het land zelden nog op eigen kracht kan doorbreken. Was het statensysteem de voorbij halve eeuw een belangrijke bron van internationale vrede en veiligheid, zeker op het noordelijke halfrond, dan vormt de cluster van mislukte staten vandaag de grootste uitdaging voor de wereldvrede.

In een wereld die voortdurend nieuwe oorlogen en conflicten genereert zonder dat die bevredigend en in ieders voordeel beëindigd worden, vormen *bevroren conflicten* een blijvende bron van nieuwe oprispingen van geweld. Het gaat om conflicten die nooit opgelost werden maar die in een militaire patstelling zitten, zodat ze altijd weer kunnen opblazen. Sinds de jaren 90 worden onopgeloste conflicten in de randgebieden van de voormalige USSR met die term omschreven. Dat geldt met name voor de strijd om omstrede enclaves als Nagorno Karabach, Abchazië, Zuid-Ossetië en Tsjetsjenië in de Kaukasus, Transnistrië in Moldavië en de Krim en het pro-Russische oosten van Oekraïne. Het bleven vaak bevroren conflicten tot het geweld er naderhand toch weer ontbrandde, in 2000 in Tsjetsjenië, in 2008 in Abchazië en Zuid-Ossetië (Georgië), in 2014 in Oekraïne.

Het oudste voorbeeld van een bevroren conflict blijft de Koreaans-Koreaanse kwestie die in de jaren 1950-1953 leidde tot een grote Koreaanse oorlog tussen het communistische Noorden en het vrije Zuiden, met massieve Chinese en Amerikaanse interventies. De Koreaanse kwestie, in vele opzichten het laatste bastion van de Koude Oorlog, werd nooit opgelost of met een vredesregeling beklonken. Al meer dan zestig jaar blijft de kwestie nieuwe regionale spanningen oproepen en het is ook in 2015 het meest gemilitariseerde bevroren conflict ter wereld, met 7,6 miljoen soldaten voor Noord-Korea (actieve militairen, reservisten en paramilitaire troepen), 5,2 miljoen voor Zuid-Korea (onder wie 4,5 miljoen reservisten).

Tot de bevroren conflicten behoort ook de kwestie-Cyprus. Dat paradijselijke eiland voor de Turkse en Syrische kusten is sinds 1974 verdeeld tussen een Turks-Cypriotisch en islamitisch noorden en een Grieks-Cypriotisch en christelijk zuiden. Directe confrontaties tussen de twee gemeenschappen zijn er sindsdien niet meer geweest, dankzij een VN-vredesmacht die de gemeenschappen uit elkaar houdt, maar elke poging om de kwestie-Cyprus ten gronde aan te pakken, blijft falen. Daar kon zelfs de toetreding van Cyprus tot de Europese Unie in 2004 – feitelijk het Grieks-Cypriotische deel – niets aan veranderen, noch het feit dat Griekenland en Turkije al 64 jaar lang (sinds 1952) bondgenoten zijn binnen de NAVO.

Een relatief nieuwe categorie conflicten kreeg van de Duitse sociaalpsycholoog Harald Welzer en de Canadese historicus Gwynne Dyer in hetzelfde jaar 2008 de naam klimaatoorlogen. Volgens Dyer gaat het om catastrofale oorlogen die ons als gevolg van een drastische klimaatverandering opwachten in de nabije toekomst, ergens in de jaren 2030-2040. In de ogen van Welzer woeden de eerste klimaatoorlogen vandaag al en gaan ze om de controle over vitale natuurlijke hulpbronnen zoals drinkbaar water en vruchtbaar land, zeker als dit als gevolg van de klimaatverandering of van demografische ontwikkelingen schaarse goederen worden.

Zelf noemde Welzer de oorlog in de West-Sudanese Darfur-regio, uitgebroken in 2003, een eerste klimaatoorlog, die als gevolg van een aanhoudende droogte in eerste instantie werd uitgevochten tussen veehoudende en gearabiseerde nomaden en Zwart-Afrikaanse boeren. En zijn er geen klimaatoorlogen die geen andere oorzaak hebben dan klimaatveranderingen, er zijn in elk geval veel klimaatvluchtelingen onder de 50 miljoen vluchtelingen en ontheemden die het Hoge VN-Commissariaat voor de Vluchtelingen in 2014 telde. Dat was alweer een historisch record. Voor de eerste keer sinds de Tweede Wereldoorlog telde de wereld 50 miljoen vluchtelingen (elders in de wereld) en ontheemden (in eigen land), onder wie 9.180.000 Syriërs, 5.772.000 Colombianen, 4.191.000 Congolezen (Congo-Kinshasa), 3.600.000 Afghanen, 2.588.000 Sudanese en 2.432.000 Somaliërs.

Mogelijke klimaatoorlogen hechten zich als vanzelf op de aloude jacht op grondstoffen, in eerste instantie olie en gas, maar ook alle andere mineralen die onmisbaar zijn voor industriële mogelijkheden maar die ze niet altijd in eigen land vinden. Olie en gas spelen een belangrijke rol in vele oorlogen in West-Azië en in delen van Afrika. Tegelijk is Afrika een schatkamer van vrijwel alle grondstoffen die de wereldeconomie draaiend houden, in 19de-eeuwse bewoordingen 'een geologisch schandaal', zonder dat Afrika zelf daar beter van wordt. Voor de meest begeerde Afrikaanse landen – met name in het Congo-bekken – is het zelfs een vloek, omdat grondstoffenjagers en begerige buurstaten liever in 'een mislukte staat' hun slag slaan dan in een heuse staat die hen regels en voorwaarden zou opleggen.

De Duitse socioloog Gunnar Heinsohn wees in 2003 dan weer op demografische verklaringen van oorlogen en geweld. De directeur van het Instituut voor Xenofobie en Genocideonderzoek aan de universiteit van Bremen ontdekte het fenomeen van 'de overvloedige zonen'. 'Niet armoede, onrecht of religieus fanatisme veroorzaken opstanden, burgeroorlogen en terrorisme maar een overschot aan goedgevoede jongemannen'. Cruciale drempel is volgens

Heinsohn ‘het fenomeen waarbij de leeftijdscategorie van 15- tot 24-jarigen minstens 20 procent van de bevolking uitmaakt’, boven op een bevolking die minstens 30 procent kinderen telt, 0- tot 15-jarigen. De socioloog noemt dat de jongerenbubbel. In tal van Afrikaanse en Arabische landen is 50 tot 60 procent van de bevolking nog geen 25; bij gebrek aan jobs of toekomstperspectieven is dat, demografisch gesproken, de meest explosieve situatie die er is.

Tegelijk woeden er steeds meer verdoken of verzwegen oorlogen die op basis van de gehanteerde criteria niet door SIPRI opgemerkt worden en waarvoor geen VN-operaties voorzien worden. Dat laatste vereist trouwens de unanieme steun van de vijf permanente leden van de VN-Veiligheidsraad, de reden waarom er – wegens een Russisch of een Chinees veto – ook in 2014 geen VN-vredestroepen ingezet werden in Syrië, in de Kaukasus of in Oekraïne. Evenmin kunnen de VN zich uitspreken over de Chinese bezetting/annexatie van Tibet, pas in de 18de eeuw door China opgeëist en pas sinds de jaren 50 effectief door China bezet en geannexeerd.

De wereld telde in 2014 twee categorieën van verdoken of verzwegen oorlogen. Enerzijds gaat het om het aanhoudende verzet van zogenaamd inheemse volkeren, verspreid over de hele wereld, die zich – soms al vijfhonderd jaar lang – blijven verzetten tegen de westerse veroveraars en de westerse globalisering van deze wereld. Anderzijds is er het criminele geweld van de georganiseerde misdaad, even globaal of mondiaal opererend als de wereldeconomie, waartegen geen overheid blijkt opgewassen. Dat criminele geweld neemt de meest gewelddadige vormen aan in de drugsoorlogen in Mexico en Colombia. Daar vielen de voorbije tien jaar minstens tienduizenden doden in de ‘war on drugs’ tussen bendes onderling en tegen de overheid.

De kracht van de inheemse volkeren is het fundamentele contrast tussen hun levenswijze en die van het overheersende westers model, hun zwakheid die van een eindeloze versplintering. Geen forum kan hun veelvuldigheid van talen en culturen overbruggen, hun enige kracht is hun gemeenschappelijke vijand, het financieel-economisch-industrieel-wetenschappelijke complex en de zogenaamde globalisering. Maar die vijand volstaat niet om de vele verliezers van de eenzijdig westerse globalisering effectief met elkaar te verbinden. De onderlinge verschillen tussen enkele duizenden inheemse volkeren – in tijd en ruimte, elk met hun eigen taal en hun eigen cultuur – blijven altijd groter dan het anti-westerse verzet dat hen verenigt.

Het criminele geweld van de georganiseerde misdaad is van een andere orde. Het heeft zelden een hele staat in handen, al komen maffieuze kartels

daar soms beangstigend dichtbij. Maar steeds meer staten vertonen hiaten of gebiedsdelen, zelfs grote steden, waarover ze geen controle meer uitoefenen en waar de georganiseerde misdaad hun plaats heeft ingenomen. Hun meest winstgevende activiteiten halen ze uit de drugshandel, de illegale wapenhandel en de mensenhandel, maar ook uit de illegale afvalverwerking, malafide infrastructuurwerken, de illegale bouwsector en gewoon elke economische activiteit die niet bestand is tegen corruptie, afpersing of chantage. Alleen performante rechtsstaten – als ze tot samenwerking in staat zijn – beschikken over de legitieme middelen en structuren om de internationaal georganiseerde misdaadkartels aan te pakken. Vooral de mislukte staat is voor de crimineel een vogel voor de kat, want het zijn communicerende vaten: hoe minder staat, hoe meer georganiseerde misdaad, en vice versa.

Weinig oorlogen hebben maar één oorzaak. Mensen en volkeren zijn bijzonder creatief als ze de strijdbijl opgraven. Vaak doen ze dat om sociale, economische, politieke, etnische, religieuze, demografische of klimatologische redenen, of om een mix die hen past. Soms gaan ze in de aanval, dan weer in de verdediging, nu eens met open vizier, dan weer heimelijk of achterbaks. De ene is overmoedig, een andere laf, een derde wraakzuchtig. Tegelijk zijn mensen en volkeren even creatief om in vrijheid en relatieve rechtvaardigheid vreedzaam samen te leven. Dat bewijst het overgrote deel van de mensheid dat vandaag veel vreedzamer samenleeft dan hun verre voorouders. In die zin heeft de Canadees-Amerikaanse evolutiepsycholoog Steven Pinker geen ongelijk als hij wijst op een trend van afnemend geweld. ‘In de oertijd hadden jagers en verzamelaars één kans op twee, 50 procent, om gewelddadig aan hun einde te komen. Voor de hele 20ste eeuw was dat hooguit één kans op honderd’.

Alleen hebben Syriërs, Irakezen en Oekraïners, Congolezen, Malinezen en Jemenieten daar vandaag geen boodschap aan en bekijkt Pinker de zaken wel op heel lange termijn. Op korte termijn stelt de Global Peace Index (GPI) van het Australische Institute for Economics and Peace, met steunpunten in Sydney, New York en Oxford, dat de wereld sinds 2008 elk jaar een tikje minder vredig is geworden, na een zestig jaar durende trend van toenemende vreedzaamheid. Sinds 2007 rangschikt de jaarlijkse GPI landen op basis van 22 kwalitatieve en kwantitatieve vredesindicatoren – politieke terreur, moorden per 100.000 inwoners, gevangenen per 100.000 inwoners, externe en interne conflicten, aantallen vluchtelingen en ontheemden, bewapening, terroristische activiteiten enzovoort. De GPI van 2014 maakte zich het meeste

zorgen over Zambië, Haïti, Argentinië, Tsjaad, Bosnië-Herzegovina, Nepal, Burundi, Georgië, Liberia en Qatar. Wel heeft Syrië in 2014 Afghanistan vervangen als 's werelds minst vreedzame natie, gevolgd door Irak en Zuid-Sudan. 's Werelds meest vreedzame natie bleef IJsland, gevolgd door Denemarken en Oostenrijk. In een rij van 162 staten, goed voor 99,6 procent van de wereldbevolking, kreeg België een eervolle 9de plaats, Nederland was 20ste.

Dezelfde teneur viel in 2014 te lezen in *Freedom in the World*, het jaarlijkse paradepaard van het Amerikaanse Freedom House, een van 's werelds oudste ngo's, die sinds 1941 de wereldwijde stand van onze politieke rechten en burgerlijke vrijheden bijhoudt. Op basis van het genot of het ontbreken van die rechten en vrijheden land voor land verdeelt Freedom House de wereld nogal houderig in vrije, halfvrije en onvrije staten, maar de jaarverslagen geven wel een duidelijk beeld van vooruitgang, stilstand of terugval. Zo merkte ook Freedom House in 2014 op dat de betrokken rechten en vrijheden het (op wereldschaal) al acht jaar minder goed doen en dat 54 landen er op dit punt op achteruitgaan. Maar de wereld volgens Freedom House telde in 2014 nog altijd 88 vrije, 59 halfvrije en *maar* 48 onvrije staten, respectievelijk goed voor 45, 30 en 25 procent van de wereldbevolking. Dat zijn nauwelijks slechtere cijfers dan in het jubeljaar 2000, met de vredeszon nog hoog aan het zenit, toen Freedom House de staten vrijwel dezelfde punten gaf en 85 vrije, 59 halfvrije en 48 onvrije staten noteerde. Daaruit blijkt geen vooruitgang maar evenmin een terugval. Dat heet een stilstand.

Oorlog en vrede anno 2015 geven de vrede minder kansen dan voorheen. Sinds 1989 ziet het er integendeel naar uit dat ons meer oorlogen te wachten staan, niet minder. Onheilsprofeten sluiten nieuwe grote oorlogen niet uit. Als het geweld op zoveel plaatsen tegelijk oplaait, mogen in vele hoofdsteden de stormklokken luiden. Tegelijk leefden nooit eerder meer mensen en volkeren langer in vrede dan in de voorbije kwarteeuw. Dat is de paradox achter *De condor en de kolibrie*, metaforen voor de machtige oorlogsmachine en een altijd kwetsbare vrede. Met een vleugelspanwijdte tot 3,20 meter en een gewicht van 10 tot 15 kilo is de Andescondor de op één na grootste vogel ter wereld. De kleinste kolibrie, eveneens afkomstig uit Zuid-Amerika, is maar enkele centimeters groot en weegt hooguit 2 gram. Normaliter zal de condor de bovenhand halen. Maar het kan evenzeer de kolibrie zijn, als de wereld beseft dat oorlogen in de 21ste eeuw geen winnaars meer opleveren maar uitsluitend verliezers. Minstens in dat verlies zijn aanvallers en verdedigers aan elkaar gelijk.